

Meraksızlığımın sebebini buldum sanırım. Artık *bitmiş* işlerle meşgulüm. Başlanmış işlerin hayatımda sallanıp durması beni mutlu etmiyor.

Kendinden çok bahsettiğini söylediler mi sana?

Yo. Okuyanların arasında söyleyen olmadı ama zaten bunu düşünen de okumayı bırakmıştır.

Ben bazen böyle düşünüyorum biliyorsun. Sabah akşam kendinden bahsediyormuşsun gibi geliyor.

Olabilir. Bunu nasıl azaltabilirim?

Okuduklarından bahsetmeye çalışıyorsun ama hikaye yine dönüp dolaşıp kendine geliyor.

Evet.

Hayatında başka kimse yok mu anlatacağın? Kendinden başka?

Var ama onlardan bahsetmemi isteyip istemedikleri konusunda tereddüt ederim.

Dedikodu gibi mi geliyor?

Sanırım biraz öyle. Kendimden bahsederken rahatım. Çoğu insan bu kadar açık değil, kafasının içindekini ve dışındakini sermez böyle ortaya. Ancak başkalarının bundan hoşlanmayacağını düşünüyorum. Konuşulmak herkesin hoşuna gitmiyor.

Senin gider mi?

O kadar sorun etmiyorum. İnsanların arkadan konuşmasını durduramayacağımı farkettim. İnsanların ikiyüzlü olduğunu baştan kabul edince, dünya anında daha iyi bir yer haline geliyor.

İnsanlardan pek beklentin yok sanırım. Doğru sözlü olmalarına bile şaşırarak haldesin herhalde.

Şaşırmam. Dürüst insanlar da çok. Mamafih insandan yüksek seciye beklemenin lüzumu yok. İnsan iyiye kendisi için, kötüye yine kendisi zarar görecektir. Dedikodu en çok edene zarar verir. İnsanların ne dediği ve ne kuduğuyla hayatını fazla meşgul eden kimsenin başka azaba ihtiyacı yok. Acımak lazım.

Acıyor musun?

Hayır, acımiyorum ama önemli bulduğum bir konu da değil. İnsanların yaşadıklarına artık şaşırmıyorum. Hikayelerini öğrendiğimde, hangi saiklerin onları bu hale getirdiğini farkedebiliyorum. Hangi düşüncelerin onları hapsedtiğini. Nelerin onları zincirlediğini. Bunları öğrenmek için insanları dinlemek iyi oluyor.

İnsanlar hakettiğini yaşar mı diyorsun?

Bunu söyleyebilmek için insanların neyi hakettiğini bilmek lazım. Bu kadar emin değilim. Ancak daha basit şekilde, insanların hayata bakışlarıyla yaşadıkları arasında bir mütakabiliyet var. *Zararlı düşünceler* var gerçekten, zararlı sözler var ve insanlar bunları bildikleri halde, sanki yokmuş gibi davranabiliyor.

Dedikodu edip yanına kar kalacağını sanarak mı?

Evet. Bunun gibi.

Dün yazı yazdın mı?

Bu bilgisayarda değil. Diğerinde. Kısa, 300 kelimelik bir murakabe.

Okuduklarından etkileyenler var mı?

Ekonomik krizlerin devletin değil, hususi şirket ve şahısların borcundan kaynaklandığına dair bir yazı okudum. Bunu belki daha ayrıntılı yazarım. Türkiye'nin durumuyla ilgili istatistik bulmam lazım.

Ne demiş özetle?

Kamu borçları değil, özel sektör ve kişilerin borçları krize sokuyor diyor. GSMH'nin üç katı borç olur ve son beş yılda %18'den fazla artmış olursa, krizi bekleyin diyor. Asya krizi, Japon krizi ve 2008 Amerikan krizinde böyle olmuş.

Bizde genelde devlet borçlanmasından çıkıyordu.

Bizde ekonominin temel aktörü devletti. Hala büyük ölçüde öyle. Onun aksaması her şeyi aksatıyordu. Oralarda öyle değil demek ki. Bir de özel sektörün borçlanmasını denetlemek kamuyu denetlemekten zor.

Liberal iktisatçıların üzerinde durmadığı bir konu.

Evet.

Başka ne okudun?

Terry Pratchett'in *Small Gods* (Küçük Tanrılar) kitabı bitti. İlk Pratchett kitabımdı ve sevdim. Daha önce başladığım bir kitabını bitirememiştim. Başka bir kitabın devamıymış ve hiçbir şey anlamamıştım.

Bu nasıldı?

/En iyilerden/ mi dersin, hayır, daha iyi kitaplar okudum. *Konu yazarken dizilir* usulü kitapları pek sevmiyorum. Yazarın yazmadan önce ne yazacağını bildiği kitaplar daha iyi oluyor veya yazdıktan sonra önemli değişiklikler yaptığı kitaplar. Bu kitap ikisi de değil. Ancak *tanrı* ve *kilise* konusunda güzel laflar vardı. Okuduğum pek çok *din felsefesi* kitabından daha çok felsefe var.

Herhalde bununla ilgili de yazarsın.

Belki evet. Daha geniş bir şeyler düşünmek istiyorum. Kitabı eğlence olsun diye okudum ama eğlence ancak kafamı meşgul edecek bir şeyler varsa mümkün. Denediğim diğer kitapların tat vermeyişi, içindeki sorularla *rezone* olamamaktan kaynaklanıyor herhalde.

İnsan yaşlılığından korkmalı. Bak akli zekası ekşiliği ve Ateistliği herkesin malumu Dawkins maskara durumuna düşüyor.

Ne olmuş?

Yıldızların yıldızlarını döken Twitter'da *bebeğinin Down sendromlu olacağını bilenlerin kürtaj olması ahlaken daha doğru* demiş. Yorumlayanlardan hiçkimsede savunacak derman yok.

Hamilelikte Down sendromunun kontrolünü yapıyorlar ve bu sebeple kürtaj olanlar var ama.

Evet ama bunun herkes için *daha iyi* olduğunu söylemek başka bir şey. Adamın biri *Dawkins Felsefe dersi alsa çakardı* diyordu. Bir davranışın özel durumda *kabul edilebilir* olması, *daha iyi* olduğu anlamına gelmez.

Dayatmacı tarafı yani.

Evet. Bir de Down sendromluların veya ailelerinin *mutluz* olduğu doğru değil diyordu biri. Bilimsel gibi duran bu lafın öyle bir temeli yokmuş.

Dawkins belki de o durumda olsa ne yapacağını düşünmüş ve ona göre konuşmuştur. Neticede rasyonel bakarsan, doğru bir yorum gibi duruyor.

/Rasyonel/ bakarsan evlilik de, sağlıklı da olsa çocuk sahibi olmak da anlamlı değil. Sorumluluğu fazla ve kesin, *getirisi* az ve namuhtemel *rasyonel* olarak. Neticede kendine bakamayacak kadar hasta ve küçük olduğunda sen bakıyorsun, daha büyüüp kendini idare edecek hale gelince de sana bir faydası olmuyor. Akıl mantık işi değil yani.

Bu yazıyı oğlunun davul sesi altında yazdığın belli oluyor.

Hayır, bununla ilgisi yok. Genel olarak, düşünsene, hangi çocuk, sen de dahil, yaptığın *yatırımın* karşılığını veriyor ki?

Anladım ama insanlık nasıl üremeye devam ediyor o zaman?

Hemen tüm annesabalar da evlat sahibi olmanın hayatlarındaki en önemli ve güzel taraf olduğunu söyler. İnsanların memnuniyetle bağlandığı bir kölelik düzeni. Dışardan bakanlar zincirleri görüyor ama içinde öyle gelmiyor, *ha, demek böyleymiş, insanlar bunun için şikayet etmiyormuş* diyorsun. İnsan olmanın ne demek olduğunu baba olduktan sonra öğrendim. Ne kadar zayıf, ne kadar bakıma muhtaç ve irrasyonel bir yaratık olduğumu.

Çocukların hasta olsaydı da sevecektin yani?

Evet. Bu risk herkes için var, insanı daimi bakıma muhtaç hale getiren hastalıklar sonradan da gelişebiliyor. Çocuklarda hakeza. Kendimde gördüğüm ve muhtemelen annesabaların ekseriyetinde mevcut sevgi, çocuklar isterse yirmidört saat bakım istesin, bundan gocunmayacak, şikayet etmeyecek bir sevgi. Bunun *rasyonel* bir tarafı yok, bunlara felsefemsi laflarla ahkam kesmenin de anlamı yok.

Çocuk ebeveyn için tüm kuralların üstünde, tüm aklın ve mantığın ve belki de ahlakın üstünde bir yerde. Onun için evladı olmayanın olanların *ahlaksızlığından* şikayeti hamlıktan başka bir şey değil.

Peki ama ailesi tarafından terkedilen, bakılmayan veya doğumdan önce öldürülenler?

/Ekseriyet/ dediğim bu. Eğer bir ahlaki kural olacaksa, annesinin evlat sevgisini en başa yazıp, bu sevginin Down sendromlu veya başka hastalıkta dahi değişmemesi *gerektiğini* söylemek daha uygun. Ancak istisnaları olduğunu biliyoruz.

Dawkins'in sözü kural değil, istisna yani?

Bir gözlem olarak, istisna. Bunun *daha iyi bir ahlak* olduğunu söylemek için başka bir kafada olmak lazım.

Kendisi geçen aylarda da, *erkek arkadaşın tecavüzü, yabancının tecavüzünden iyidir* gibi bir şey söylemiş.

Sanırım bu konularda biraz daha düşünmeye ihtiyacı var. Ahlak fazla rasyonellik kaldırmaz. Komik duruma düşersin. İnsanların ahlakını belirleyen duygularıdır, onun için ahlakın da hedefi bu duyguları iyileştirmek olmalıdır. Çocuğunu terkeden annesinin ve kürtaj olan kadının duygularında arıza var, akıllarında değil. Hayat algıları ve korkuları her neyse bunu tedavi etmek lazım.

Felsefecilerin işi değil mi?

Felsefe dediğimiz sadece akılla yapılan bir faaliyetse, duyguları bununla tedavi etmenin imkanı var mı? Varsa da ben bilmiyorum. Edebiyat belki daha faydalı veya sair sanatlar. Yine de içinde yaşadığımız kültür daha aklılaştıkça, insanlar daha yalnızlaştıkça ve *medeniyet* manasız korkular üzerinde insanları köleleştirdikçe, özgürlüğün çocuk gibi, evlilik gibi sorumluluklardan kaçmak olduğu düşüncesi yaygınlaşıyor. Bu bozuk duyguların nasıl patlayacağını merak ediyorum.

Patlayacak diyorsun.

Bir yerde patlayacak. Bir yerde insanlar bu mutsuzluğa ve tabiatlarına aykırı düzene isyan edecek. Belki yüz yıl, belki beşyüz yıl sonra ama isyan edecekler.

O zamana kadar *çocuk sahibi olmak* yasaklanabilir gerçi.

Gidiş oraya doğru, evet, ancak insan okyanusunun zemininde biriken bir enerji var. *Hepsi bu kadar olmamalı* enerjisi. Dikeyleri yatay hale getirecek o. Ancak birinin o enerjiye kablo uzatıp, başka bir ışık yakması gerekiyor. O kabloyu kim inşa edebilirse *dünyayı da o kurtaracak*.